

УДК 637.5:574.2

*Власенко В.В., д. б. н., професор,****Власенко І.Г.**, к. б. н., доцент***Семко Т.В.**, ст. викладач ©**Вінницький національний аграрний університет****Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ*

ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ПОЖИВНИХ СЕРЕДОВИЩ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МОЛОКА

В роботі розкрито законодавча база нормативно-правових актів щодо якості та безпеки молока. Показана можливість використання поживного середовища для виявлення біологічної безпеки молока. Доведено, що отримані культури з туберкулінів аналогічні отриманим культурам з молока дослідних тварин, яким проводили туберкулінодіагностику.

Ключеві слова: вплив іонізуючої та неіонізуючої радіації, поживне середовище, молоко, збудник туберкульозу, туберкулін.

В Україні законодавча база нормативно-правових актів щодо якості та безпеки молока врегульована недостатньо, а введений ДСТУ 3662—97 розрахований в основному на молоко, яке заготовлялося у колективних сільськогосподарських підприємствах. Відповідно до сучасних міжнародних вимог, щодо якості продукції лише якісний контроль є вже недостатнім тому, що він не може гарантувати повну безпеку. Окремі аспекти контролю якості продукції розглядалися у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних авторів [1-4].

Тому однією з актуальних проблем безпеки продуктів харчування є виявлення нових адаптаційних можливостей збудників захворювань до тих умов середовища, які формувались в останні десятиріччя [2]. Щорічно від туберкульозу помирає 10-12 тисяч співвітчизників [3].

До цього часу для виділення культур збудників туберкульозу з продуктів харчування використовують золотий стандарт - яєчне живильне середовище Левенштейна-Йенсена. Крім цього використовують інші середовища, такі як: Петраняні, Гельбера, Фінн-2, ФАСТЛ-3Л та інші.

Однак, ці середовища дають можливість виявляти збудників туберкульозу лише у 40% випадків, крім того, не вдається виявити мікобактерії, які знаходяться у досліджуваних зразках у невеликій кількості, а також з ослабленою життєздатністю та пониженою ферментативною активністю. Дослідження на цих середовищах довготривалі та висококошторисні.

Метою нашої роботи було створення живильного середовища САМСУМ для виділення збудника туберкульозу з молока і скорочення періоду діагностики туберкульозу бактеріологічним методом у 6-18 разів.

Матеріал та методи досліджень

Робота проводилась на території забрудненій радіонуклідами від 015 до 3 Кі/км. кв., в селі Бушинка, Вінницької області, де були сформовані дві групи корів по 10 голів 6-7 літнього віку, одна з яких була контрольна, а друга піддослідна, що утримувались в однакових умовах.

Бактеріологічне дослідження проходило за загальноприйнятою схемою, тобто готували живильне середовище, здійснювали підготовку досліджуваного матеріалу для його подальшого висіву, при цьому посівний матеріал обробляли запропонованим антисептиком-стимулятором з подальшим електромагнітним опроміненням і посівом на запропоноване живильне середовище для прискореного виділення збудника туберкульозу. Контролем служили живильне середовище ВКГ, Левенштейна - Йенсена та тест-культури мікроорганізмів: *Mycobacterium tuberculosis* H37 RV - збудник туберкульозу людей, *Mycobacterium tuberculosis* - клінічний штам, резистентний до всіх протитуберкульозних препаратів, *Mycobacterium tuberculosis* - клінічний штам, чутливий до всіх протитуберкульозних препаратів, *Mycobacterium bovis* - збудник туберкульозу великої рогатої худоби, лімфовузли хворих на туберкульоз корів. Як супутню мікрофлору використовували тест-культури *E. coli* (K 12), *B. subtilis*.

В дослідній групі була проведена туберкулінодіагностика згідно існуючої інструкції препаратом "туберкулін РРД для савців", виготовлений ЗАТ "Біолік" серія 43, (туберкулін в стандартному розчині), Сумської біофабрики. Після 10 діб після туберкулінізації відбирали молоко для досліджень в контрольній та дослідній групах.

Запропоноване живильне середовище готували наступним чином: брали 15г середовища САМСУМ розмішуючи компоненти в 100 мл очищеної води і кип'ятили 3-5 хвилин до повного розплавлення агару, фільтрували через ватно-марлевий фільтр, розливали у відповідний посуд, стерилізували при температурі $120 \pm 1^\circ\text{C}$ протягом 15 хвилин в автоклаві і після охолодження при кімнатній температурі до $40 - 50^\circ\text{C}$ живильне середовище розливали в асептичних умовах в стерильні чашки Петрі по 20 мл. Через 7-10 хвилин, як правило, проходило застигання середовища, на яке проводили посів. Готове живильне середовище мало білувате забарвлення з рН $7,2 \pm 0,2$.

Підготовлений антисептик-стимулятор також автоклаували при температурі $120 \pm 1^\circ\text{C}$ протягом 15 хвилин.

Підготовленим стерильним антисептиком обробляли тест-культури мікроорганізмів чи досліджуваний матеріал в тому числі і молоко у співвідношенні 1:1 з подальшою обробкою електромагнітним опроміненням потужністю 8 герц, 50 Вт. протягом 40 хвилин, після чого термостатували 24 години при температурі 36°C і висівали отриману посівну суспензію в чашки Петрі на живильне середовище у дозі 1 мл.

Засіяні чашки не перевертали і ставили в термостат при температурі $36 \pm 1^\circ\text{C}$ на 10 діб. Облік результатів проводили після 24 годин інкубування в термостаті, а в подальшому щоденно до закінчення терміну.

Результати досліджень В процесі апробації встановлено, що ріст тест-штамів був отриманий як на контрольному, так і на дослідному середовищах. Результати досліджень приведені в таблиці 1.

Таблиця. 1.

Результати досліджень якості сухого поживного середовища САМСУМ для експрес-виділення збудника туберкульозу

Назва культур	К-ть дослідж	Назва середовища		
		Левенш.-Йенс. (контрольне)	ВКГ з стимулят. росту(контр.)	САМСУМ
<i>M. bovis</i>	25	5/ 42	10/2-5	10/1-3
<i>M. tuberculosis</i> H ₃₇ R _V	25	5/40-42	10/1-4	10/1-3
<i>M. tuberculosis</i>	30	10/41	10/1-3	10/1-3
<i>E. coli</i> (K 12)	30	7\2	10\1	-
<i>B. subtilis</i>	30	-	10\1	-
Лімфовузли тубкорів	15	5\39-42	5\1-3	5\1-3

Примітка: чисельник- кількість проб, а знаменник -через який період (діб) отримано ріст на всіх пробірках

Як видно з табл. 1, на контрольному середовищі Левенштейна – Йенсена ріст культури *M. bovis* в усіх пробірках появився на 42 добу, на ВКГ зі стимулятором - на 2-5 добу, а на середовищі САМСУМ через 1-3 доби. Аналогічна закономірність спостерігалась і на інших тест-штамах та дослідному патматеріалі. Слід зазначити, що супутня мікрофлора *E. coli* (K 12), *B. subtilis*, проявляла активний ріст на середовищі ВКГ з стимулятором росту. Отже, запропоноване середовище по ростовим якостям не уступало контрольному середовищу ВКГ з стимулятором росту, а мало навіть перевагу, оскільки не допускало ріст супутньої мікрофлори.

Сукупність усіх складових середовища САМСУМ, які об'єднані єдиним творчим задумом, дозволяє одержати технічний результат, а саме скоротити бактеріологічні дослідження, підвищити чутливість методу. За рахунок нових ознак у способі виділення збудника туберкульозу: попередньої обробки підготовленого патматеріалу антисептиком-стимулятором та електромагнітним опроміненням, нового складу живильного середовища для виділення збудника туберкульозу створюється синергічний ефект, який обумовлює скорочення тривалості інкубування матеріалу з одночасним підвищенням чутливості методу, і як результат - значне скорочення тривалості бактеріологічних досліджень.

Результати мікробіологічного дослідження молока корів через 10 днів після проведеної туберкулінодіагностики показали, що на середовищі „САМСУМ ” виявились характерні морфологічні ознаки колонії збудника туберкульозу в молоці дослідної групи, тоді як в контрольній групі такі мікроорганізми були відсутні.

Отримані результати спонукали нас провести мікробіологічні дослідження вищезгаданих туберкулінів на середовищі ВКГ, САМСУМ.

В результаті проведеного дослідження туберкулінів виявили, що проявляється ріст вегетативних клітин збудника туберкульозу. Отримані

культури з туберкулінів були аналогічні отриманим культурам з молока дослідних тварин.

При пересіві колоній із середовища ВКГ та САМСУМ на середовища Левенштейна-Йенсена без малахітового зеленого, культури набували паличковидної форми, а в мазках збільшувалась кількість рубіново-червоних форм. Посів на середовище ВКГ та САМСУМ показав наявність життєздатних форм збудника туберкульозу в автоклавованих препаратах (туберкулін ППД для савців) в тому числі консервованих фенолом, а при пересіві на середовище Левенштейна-Йенсона без малахітового зеленого ізоляти поновлювали кислотну стійкість.

Ідентифікація отриманих культур з молока та туберкулінів проводилась культурально – морфологічним методом і полімеразно – ланцюговою реакцією.

Результати досліджень показали, що молоко корів, яким проводили туберкулінізацію може мати збудник туберкульозу і в санітарному відношенні воно є небезпечним. Без сумнівів, що досліджувані туберкуліни, які виробляють з високо вірулентних штамів збудника туберкульозу, ретельно контролюються. Однак застосування нового поживного середовища (САМСУМ) довело наявність в ньому життєздатних структур, що мають генетичний зв'язок із збудником туберкульозу (табл. 2). Наші дослідження дещо співпадають з повідомленнями ряду авторів [3], які зазначають, що в туберкуліні повинні бути фільтруючі форми збудника туберкульозу.

Таблиця 2.

Результати ідентифікації отриманих культур з молока та туберкуліну ППД на середовищі САМСУМ

Назва проб	Ріст на середовищі САМСУМ КП/НР*	Мазки по Ціль-Нільсену	РА** з анти-сировоткою M. bovis	ПЦР*** «Біоком» комплекс tuberculosis bovis
Молоко контрольних корів	-	-	-	-
Молоко дослідних корів	10/10	Голубі палички, опалесцентні коки	++++	+
ППД для савців, с.43, Сумська біофабрика	6/6	Голубі палички, опалесцентні коки	++++	+
Контроль: стимулятор росту	немає	-	-	-

Примітка: 1. * - КП (кількість посівів, чашок) – чисельник, НР (наявність росту на засіяній чашці) – знаменник;

2. ** - РА - реакція аглютинації; 3. *** - ПЛР – полімеразно ланцюгова реакція.

Якщо вивільнити його від фільтруючих форм, то він втратить свою специфічність і буде непридатний до використання, але незначна кількість інфікованого туберкуліну, що потрапляє в організм тварин не в змозі викликати захворювання. З цією думкою ми незгодні, так як в організмі тварини фільтруючі форми можуть розмножуватись і попадати в організм людини з м'ясом та молоком. Відомо, що пасажування збудника туберкульозу приводить до підвищення патогенності. Отже туберкулін є препаратом, який вводиться

парентерально і тому він має бути вільним від мікроорганізмів в тому числі і збудника туберкульозу незалежно від його адаптивних форм.

Враховуючи, що смертність наших співвітчизників від туберкульозу на 100 тис. населення в 1999р. становила 8,1, але цей показник значно збільшився і становив в 2005р.-23,1, то необхідно підвищити вимоги до заходів в боротьбі з поширенням епідемії туберкульозу в Україні. Думається, що необхідно відмовитись від використання біологічного препарату (туберкуліну ППД для ссавців) в якому знаходяться фільтруючі форми збудника туберкульозу, так як ці форми, потрапивши в організм тварин з туберкуліном, розносяться кров'ю і виділяються з молоком корів. Важливо пам'ятати, що туберкульоз надзвичайно небезпечна інфекційна хвороба. За даними ряду авторів [4] людина може заразитись при вживанні інфікованого м'яса, молока, сметани, масла, кисломолочних продуктів. А тому вивчення біології розвитку збудника туберкульозу з врахуванням екологічного моніторингу необхідно використовувати в сучасних підходах оцінки якості та безпеки тубінфікованої тваринницької сировини харчових продуктів.

Висновки. Розробка нового способу мікробіологічного виділення збудника туберкульозу з молока забезпечує виключно високу чутливість при вирощуванні збудника туберкульозу, з використанням антисептика - стимулятора та поживного середовища САМСУМ, суттєво розширює можливості вивчення біології збудника туберкульозу і його стійкості до різних факторів зовнішнього середовища.

Література

1.Фролов В.М., Пересадим Н.А., Петруня А.М. Влияние экологически вредных факторов крупного промышленного региона на иммунологическую реактивность населения // Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунобиологии.- 1995,-№2.- С. 119-123

2.Сутокская И.В. О фундаментальных исследованиях в гигиене //Довкілля та здоров'я , - 1996.-№1.- С.22-24.

3. Колос Ю., Стець В., Титаренко В., Зелінський М., Якубчак О., Хоменко В. До питання діагностики туберкульозу в тварин// Ветеринарна медицина України - 2006- №11-С. 10-12.]

4.Бусол В.А., Коваленко Л.В., Ситник В.А., Шевчук В.Н. 125 лет со времени открытия возбудителя туберкулеза. Киев. 2006-С.14.

Summary

METHOD OF THE ECOLOGICAL MONITORING OF PATHOGEN OF TUBERCULOSIS IN MILK

In work the intercommunication of stimulant reproduction activity of pathogen of tuberculosis with the radioactive irradiation is exposed and the stages of development of pathogenic micobacteries in milk.

Стаття надійшла до редакції 1.09.2010